

ТВОРЧИСТЬ І ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається багатоплановість понять творчість особистості, її індивідуалізація. Проаналізовано спільний проблемний аспект, що стосується їх співвідношення, природи взаємодії та необхідності і доцільності їх поєднання в одному ланцюгу творення та самотворення особистості як суб'єкта взаємодії зі світом.

Ключові слова: творчість, індивідуалізація, творча діяльність, творча особистість.

The article deals with the versatility of the concepts of creativity of the individual, its individualization, their essence. The common problem aspect concerning their relationship, nature of interaction and the necessity and expediency of their combination in one chain of creation and self-development of personality as a subject of interaction with the world is analyzed.

Key words: creativity, individualization, creative activity, creative personality.

Оновлення освіти на всіх рівнях тісно пов'язана з появою в суспільстві нової філософії, яка стверджує пріоритет вільної, самостійної в своєму розвитку особистості, яка спрямована до творчої світо- та самоперебудови.

Нині вища школа безпосередньо відповідає за кадрове забезпечення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності суспільного виробництва, духовне життя, розвиток науки. Відтворення інтелектуального й духовного потенціалів народу, вихід вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національне відродження, становлення державності та демократизація суспільства в Україні значною мірою залежать від того, наскільки ефективно у вищій школі забезпечуватиметься особистісне зростання та розвиток кожної людини, формуватиметься творчий потенціал інженерів і керівників виробництва, конструкторів і вчених, організаторів науки і технологів, педагогів і працівників культури. У наш час в зв'язку з величезною диференціацією наук та спеціалізацією виробництва творчість людини дедалі більше набуває колективного характеру. А необхідною передумовою колективної творчості стають риси людини, пов'язані з неповторною творчою індивідуальністю.

Тотальна рефлексія всього життя, звернення, інверсія у власні глибини, вироблення критичного ставлення до способу власного життя; визначення власної позиції в житті, сама визначеність в середині свого життя, як зазначає Б. Ананьєв, є процесом індивідуалізації, тобто процесом формування індивідуальності. На його думку, індивід стає особистістю, суб'єктом, індивідуальністю у процесі соціалізації та індивідуалізації на життєвому шляху. А індивідуальність – вищий рівень розвитку, з яким пов'язані самотність, самостійність та творчість людини. Завдяки індивідуальності людина уособлюється у відносно самостійну «крапку буття», творчо виявляє себе, стає суб'єктом історичного життя, потенційно втілюючи в собі усі характеристики людського роду [1].

Будь-якій активній, вільній особистості, що проходить процес індивідуалізації, на думку В. Клименко, притаманна здатність до творчості. Усе життя людини «розкривається як система творчості, постійної напруги та подолання, постійного комбінування і створення нових форм поведінки». Тому, згідно з баченням В. Клименко, «творчість людини – це її психічна активність, усвідомлення системи Я і не-Я, розв'язання суперечностей між ними, якими вона робить щось несподіване, незвичайне...». «Механізм творчості починає працювати, тоді людина усвідомлює себе, свою здатність до самостійної дії. Тоді вона передчуває в собі сили і вибирає вершину-мету, вона стає несхожою на інших, тільки творчість привносить у її життя сенс...». Механізм творчості виявляється тільки в дії і

«...кожен носить у собі механізм творчості» [3].

Особистість є тією структурною одиницею суспільства, що здатна до творчого перетворення світу. Саме на особистісному рівні формуються і реалізуються дійсні людські можливості, з яких у кінцевому підсумку складаються можливості суспільства.

Людина творча – це гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового людина. Саме у творчій діяльності, наголошує В. Роменець, відбувається становлення особистості, розкриваються її можливості «активно поставати перед світом», бути «активною стосовно світу». Тільки в акті творення людина отримує здатність досягнути безмежжя власного «Я» і втілити його в реальних продуктах своєї життєдіяльності [2].

Процеси творчої діяльності, як і процес індивідуалізації, передбачають певні цілеспрямовані дії, які, на думку В. Моляко, надають особистості змогу актуалізувати наявні знання, потрібні для розуміння нової задачі; спрямовувати пошук проекту розв'язання; винаходити поточні «технології» розв'язання; застосовувати ці технології в умовах нової задачі та оцінювати досягнуте розв'язання.

Таким чином, вважає науковець, відбувається «організація своєрідного хаосу», а фактично йдеться про нову організацію діяльності, а отже, і про нову особистість, оскільки поняття особистості принципово пов'язується з її творчим потенціалом та його неодмінною реалізацією в конкретній діяльності.

В. Моляко, розкриваючи сутність творчості, наголошує, що «під творчістю розуміють процес створення, відкриття чогось нового, раніш для цього конкретного суб'єкта невідомого». Тому творчість у тій чи іншій формі не є талантом «вибраних», вона доступна кожному: і школяру, який засвоює нові знання, розв'язує нову, незнайому задачу, і робітнику, який виконує нове технічне завдання. Всі вони займаються творчістю [4].

Я. Пономарьов зауважує, що творчість – це механізм продуктивного розвитку. Він тлумачить творчу діяльність як взаємодію, що веде до розвитку. Творчість правомірно розглядати як необхідну умову розвитку матерії, появи її нових форм, разом з виникненням яких змінюються і самі форми творчості. Універсальний критерій творчості – критерій розвитку [5].

У найстислішому варіанті можна говорити про творчу особистість як про таку, що «володіє» стратегіями розв'язання нових задач, реалізує ці стратегії, здатна вносити відповідні зміни у свою діяльність залежно від конкретних умов та власних можливостей. Саме це характеризує особистість як цілісну систему. Для творчості ж суттєвою є включеність в неї всієї особистості творця [4].

Творчо проектуючи життя, людина оволодіває мистецтвом жити, яке полягає в особливому вмінні і високій майстерності, у творчій побудові особистістю свого життя, що базується на глибокому його знанні, розвиненій самосвідомості й володінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту. Воно не має нічого спільного з пристосуванням до життя. Його сутність полягає у самовдосконаленні особистості, піднесенні її життєвих спрямувань, оволодінні моральними чеснотами. У цьому процесі важливу роль відіграють самопізнання, самоствавлення та самооцінка.

Поза творчістю не існує особистості. Творчість постає як специфічна форма діяння людини, в якій індивід не тільки осягає навколишній світ, вчиться його організувати, розуміти і певним чином взаємодіяти з ним, а й осягає власну здатність до подібних взаємодій, а також межі та міру своєї самостійної та індивідуальної сили.

Творче начало пов'язане з суб'єктивністю. Неповторний склад світогляду характеризує індивідуальність, яка розглядається як своєрідна форма буття та творчої діяльності. Домінуюча потреба людини – потреба в реалізації самої себе, свого творчого потенціалу. Отже, можна стверджувати, що індивідуальність є творчістю. Кожна особистість унікальна і здатна зробити тільки те, чим вона є. У творчій діяльності людина знаходить вираження своєї індивідуалізації, оскільки творча думка людини – це вища форма індивідуалізації, яка

прагне абсолютної співвіднесеності зі світом [2].

Якщо людина сприймає власне життя як творчість, то вона вибудовує творчу ситуацію самозростання, власне самотворення, в якій конструюються сутнісні елементи індивідуального світу її «Я».

Особистісне становлення проходить завдяки самопізнанню та самовихованню, шляхом самовдосконалення в самореалізації. Самовдосконалення як рух шляхом індивідуалізації є підсумком індивідуалізації, результатом особистісного зростання. Людина будує свою індивідуальність безпосередньо для себе, але, разом з тим, і для інших.

Процесом індивідуалізації є уся практична сфера людської діяльності, тобто є вираженням прагнення людини до неповторності. Цілісний характер індивідуального буття обумовлений централізацією індивіда, внутрішньою основою, яка об'єднує всі елементи його структури в єдину систему, певною «гармонією його частин» (В. Бехтерев). Принцип індивідуалізації дає змогу пояснювати і поєднувати між собою психологічні закономірності, зокрема самоставлення та творчу діяльність [3].

Індивідуалізацію у широкому розумінні можна вважати життєтворчістю. Оскільки життєтворчість – це не тільки програмування зовнішніх обставин життя, але й перебудова, творення себе, яке полягає у самовдосконаленні. Вітчизняні психологи (А. Брушлинський, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Роменець, Т. Титаренко та ін.) розглядають творчу діяльність людини як таку, що відбувається на основі самопізнання, самооцінки, самоконтролю [6].

Аналіз літератури з проблем творчості надає змогу зробити висновок про те, що для здійснення соціально-економічних перетворень, розв'язання надзвичайно складних та нових завдань людині сьогодення, а тим більше завтрашнього дня вже не просто бажано, а необхідно оволодіти творчими вміннями, стратегіями і тактиками як інструментарієм не тільки у професійній, а навіть у повсякденній діяльності. Творчість – одна з найбільш змістовних форм активності особистості, яку можна розглядати як універсальну здібність, що забезпечує виконання найрізноманітніших видів діяльності. Творчість є безперервним пізнавальним процесом, який сприяє не лише створенню предметного світу, але й самотворенню, саморозвитку та самоствердженню особистості в суспільстві. З суб'єктивної точки зору, творчість характеризується самим процесом діяльності та тими новоутвореннями, які з'являються у особистості в процесі її творчої діяльності. Результатом її не завжди є створення соціально-значимого нового. Однак саморозвиток, збагачення особистісної культури, становлення особистості як творця є не менш значимим результатом та предметом суспільної зацікавленості, ніж досягнення, які збагачують соціальну практику [3].

Таким чином, поняття індивідуалізація та творчість мають спільний проблемний аспект, що стосується їх співвідношення, природи взаємодії та необхідності і доцільності їх поєднання в одному ланцюгу творення та самотворення особистості як суб'єкта взаємодії зі світом. Їх дослідження надасть можливість регулювати та корегувати процес творення та самотворення особистості на практиці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. Психологическая структура личности и ее становление в процессе индивидуального развития человека // Психология личности : в 2 т. Т. 2. Хрестоматия. Самара : Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2004. 544 с. С. 7 – 94.
2. Данилюк, І. В. Проблеми творчої особистості в працях В.А. Роменця // “Ars vetus – ars nova”: В.А. Роменець. Київ: Гнозис, 2001. С. 128-132.
3. Колодяжна, А. В. Актуальні проблеми творчої особистості в сучасній психології // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». Тематичний випуск №1. / Відп. ред. : І. П. Манюха. К. : Гнозис, 2009. 412 с. С. 34 – 37.

4. Моляко В. А. Психологические проблемы творческой одаренности / Украинский Дом экономических и научно-технических знаний общества «Знание» Украины. К. : [б.в.], 1995. 52 с.

5. Пономарев Я. А. Психология творчества: избранные психол. труды / Академия педагогических и социальных наук, Московский психолого-социальный ин-т. М. : [б.и.] ; Воронеж : Модэк, 1999. 480 с.

6. Титаренко, Т. М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності. К. : Либідь, 2003. 376 с.

UDC 159.9.016(477)«19/20»

Dmytro Larin
(Kyiv, Ukraine)

QUALITATIVE ANALYSIS OF THE HISTORICAL SENSE OF THE PERIOD OF THE "OPEN PSYCHOLOGICAL CRISIS" IN UKRAINE

Qualitative analysis of the historical sense of the period of an open psychological crisis reveals the determinants of the main factors of its development. Analysis of data trends are not limited to chronological limits of the period in the history of psychology, but later in history years we have seen some shift given contextual assessment of economic decline, which led to the development of education psychology problems (due to the spread neosvidchenosti); development of volitional and moral qualities; the nature of the child; communication development and upbringing, etc.

Key words: *qualitative analysis, "open psychological crisis", psychological science, psychological research*

Якісний аналіз дослідження історичного смислу періоду відкритої психологічної кризи розкриває детермінанти основних чинників її розвитку.

Аналіз даних тенденцій не вичерпується хронологічними межами даного періоду в історії психології, але в подальшому, у післявоєнні роки ми бачимо певне зміщення акцентів враховуючи контекстну оцінку економічного занепаду, що зумовило розробку проблем психології виховання (у зв'язку з поширенням неосвідченості); розвитку вольових та моральних якостей; характеру дитини; зв'язку розвитку і виховання тощо.

Ключові слова: *якісний аналіз, "відкрита психологічна криза", психологічна наука, психологічні дослідження*

The most important theoretical achievements of the Soviet psychology of the 20-30's, which later formed the theoretical and methodological foundation of psychological science in the USSR, manifested in the following features:

1) psyche as a function, the property of highly organized matter – the human brain, which was realized in the conceptual positions of I. Sechenov [12], I. Pavlov [10], V. M. Bekhterev [3], etc.;

2) the evolutionary-stage nature of the development of the psyche, representatives: P. P. Blonskii [6] and followers. The idea of the concept was in the following statement: only in interaction with the external environment can realize the internal inherent mental development potentials. ;

3) recognition of a person as an active person in the environment (the principle of activity in psychology). One of the closest pupils AF Lazurskii [7] M. Ya. Basov, developing his ideas about the important role of the category of "attitude" in understanding and interpreting human behavior, concluded that only the study of man in the process of its activity in a particular life the situation can explain all the complex palette of arising mental properties and states;